

KAZINCZY FERENC

(1759-1831)

Kazinczy Ferenc gazdag munkásságának nagyobbik része a felvilágosodás rövid emberöltője utánra esik, de nemcsak azért tartozik a világosság nemzedékéhez, mert akkor indul, és annak az egyik jellegzetes alakja, hanem azért is, mert éppen ő az, aki továbbviszi a felvilágosodás eszmevilágát és hevületét, hogy a sötétség évtizedeiben a legeslegfőbb ösztönző legyen, s megérve még a reformkor kezdetét is, összekötő kapocsként vehessük tudomásul a XVIII. század újjító szelleme és a XIX. század romantikája között. Kazinczy még Bessenyeitől kapta az ösztönzést, és Kisfaludy Károlyon keresztül Vörösmarty nemzedékének is ösztönzője lett.

Kazinczy Ferenc 1759-ben született művelt, könyvet, zenét, képzőművészetet kedvelő módos középnemes családban. Írói hajlamai kisgyermek korában kezdtek gyaníthatókká válni, emellett jó érzéke volt a festéshez, rajzoláshoz is, az olvasás pedig szinte mámorba ejtette. S mindez nem volt szüleinek ellenére, akik örültek, hogy első gyermekük minden bizonnyal író lesz. A Kazinczy család ama ritka nemesi körökhöz tartozott, ahol becsülete volt az írónak. Apja tehát minden módon pártolta tanulni akarását, és amikor az apa viszonylag fiatalon meghalt, az egyszerre erélyes, gyengéd és céltudatos anya állt pártfogóan mögötte.

Már kisiskolás korában, latin és német nyelvtanulás közben megpróbálja olvasmányait magyar nyelvre fordítani. Tizenhat éves sincs, amikor kezébe kerül Bessenyei legelső, még németül írt kisregénye. Eredeti címe: *Der Amerikaner*. Felvilágosodott szellemű, szatirikus hangvételű történet és elmélkedés vallásról, erkölcsről, szokásokról Voltaire modorában. Kazinczyt elragadja ez a világos, ésszerű valóságlátás. Magyarra fordítja a kisregényt ilyen hosszú címmel: *Az amerikai Podoc és Kazimir keresztyén vallásra való megtérése*.

Anyjának is, tanárainak is tetszik a fordítás, mire egy kassai nyomdában kinyomatja, anyjának ajánlja, és tiszteletteljes levél kíséretében elküldi Bécsbe Bessenyeinek. Bessenyei pedig elismerő, buzdító levélben válaszol. Ez a korai kapcsolat a magyar felvilágosodás főalakjával nemcsak megerősíti önbizalmában, de vágyait hivatástudattá emeli. Programszerűen fordul a bécsi testőrök művei felé, és felfedezi Báróczi prózafordításait. Elragadja a választékos és előkelő stílus. Életprogramjának tekinti már ekkor, hogy az anyanyelv csiszolása, gazdagítása és a magyar irodalmi stílus jogának elismerése lesz a fő feladata. Báróczit példaképének tekinti, s nemsokára Baróti Szabó Dávid megjelenő verseskönyvében találkozik az új költői törekvéssel, a deákos verseléssel. Maga is gyakorolni kezdi a disztichonokat, hogy hamarosan a kor legjobb epigrammaköltője, ennek a minden másnál tömörebb költői műfajnak klasszikusa legyen.

Befejezve tanulmányait, ő is, mint oly sok magyar értelmiségi akkor is, azóta is, jogi diplomát szerzett. Kassán lett egy rövid időre ügyvédjelölt. Ez időben kerül fel néhány hétre Pestre, ahol megismerkedik Ráday Gedeonnal. Ez a találkozás is döntő jelentőségű. Rádaytól tanulja meg a rímes jambust, a nyugat-európai verselést, amelyet majd ő kezd el népszerűsíteni.

Ügyvéd sohasem akart lenni, csak éppen belekóstolt a joggyakorlatba; igazából az irodalom és a közművelődés izgatja. Ezt az értelmesebb megyei urak tudomásul is veszik, és Kazinczyt hamarosan kinevezik iskolai inspektornak, azaz tanfelügyelőnek. Ezt a hivatását évekig lelkesen és lelkiismeretesen látja el. Közben Kassán Baróti Szabóval és Bacsányival megteremti a folyóiratot, a Magyar Museumot. Bacsányival azonban kezdettől fogva sehogyan sem fér össze. Bacsányi túl nyers Kazinczynak, Kazinczy finomkodó Bacsányinak, kölcsönösen féltékenyek is egymásra. Végül is Kazinczy kiválik a Magyar Museumtól, és saját folyóiratot indít, az Orpheust.

Ez időben már ismeri a német kortársakat, lelkesedik a szentimentalizmusért, amely abban az időben az érzelmek szabadságát jelentette; lelkesedik Goethéért, aki a leghíresebb szentimentális regényt, a *Werthert* írta; de ugyanúgy lelkesedik Shakespeare-ért, a nagy indulatok klasszikusáért. Lefordítja a *Hamletet*, fordít Goethéből, magyarra átdolgoz egy német szentimentális regényt, amely *Bácsmegyei öszveszedett levelei* címen jelenik meg. Könnyeden versel a német érzelmesekek modorában, és irodalmi-kritikai hangú epigrammákat ír.

Hamarosan az ifjaknak az a része, amely az érzelmek szabadságára esküszik, őt tekinti irodalmi vezérének, és az Orpheust a folyóiratuknak. Ezt az irányt nevezik akkoriban németesnek. Rengeteget dolgozik, ír, fordít, kapcsolatokat tart az írókkal. És közben szabadkőműves. Tagja a forradalmat előkészítő titkos páholynak. És ő is vádlottja lesz a Martinovics-pernek. Előbb halálos ítélet, azután hosszú fogság Spielbergben, Kufsteinban, Munkácson. Több mint hat évig, egészen pontosan - ahogy nemegyszer leírta - 2387 napig volt súlyos börtönben. Negyvenkét éves korában kerül ki, 1801-ben. A börtönben

megöszült. De akarata erősebb, teste szívósabb, mint valaha. Szabadulása után rövidesen megnősül. És munkához lát. Anyja halála után a családi birtok szétosztódik, rokonai ki is játsszák, neki és új családjának csak a bányácskai szerény kis birtok jut Sárospatak közelében. Ezt a Bányácska falut ő nevezi el Széphalomnak. Sok idővel később az ő emlékére hivatalosan is így nevezik el. Ennek jövedelméből fedezi irodalmi kiadásait is. Örökös anyagi gondok közt él tehát, de ez nemigen izgatja. A cél: a munka. A felvilágosodás korának a Martinovics-perrel vége. Az ország nagyobb elnyomatás alatt él, mint valaha. Kazinczy úgy véli, nincs mód a politikai harcra, de a nyelvért és irodalomért folytatandó harc előkészíti a megfelelőbb időben újrakezdehető politikai törekvéseket. Annyit hoz át a világosság korából az elsötétült korba, amennyit lehetőknek tart.

Bessenyei kiábrándultan elvonult Biharba, Bacsányi külföldön él, és kiesik a hazai fejlődésből. Verseghy kitűnő munkaerő, de nem alkalmas a vezérszerepre, Baróti Szabó sem eléggé haladó, sem eléggé politikus. Nem is lehet más az irodalmi vezéralak, mint Kazinczy. Neki a szervezéshez is kitűnő érzéke van. Munkásságának talán legjelentékenyebb része irdatlan levelezése, amelyet évtizedeken át folytat az egész élő irodalommal. Ezrével írja választékos nyelvezetű, irodalmi és kultúrpolitikai tárgyú leveleit, amelyekkel szervezi és összetartja az irodalmat. Egy ideig úgyszólván egy egész tudományos akadémia szerepét vállalja Széphalomról. Közben verses és prózai fordításokkal ismerteti a világirodalmat, és csiszolja a magyar nyelvet. Saját versei közül legjobbak az irodalmi-esztétikai tárgyú epigrammák. Lírai versei inkább azért érdekesek, mert példát adnak, lehetőségeket mutatnak. Így például ő kezdi el nálunk a szonettköltészetet.

Egyik legfontosabb tevékenysége, hogy vezéralakja a nyelvújításnak. Ez a nyelvújítás már ösztönösen megkezdődött a bécsi testőröknél, különösen Báróczinál. De Kazinczy felismeri, hogy mozgalmoszerűen, az egész irodalomnak és nyelvtudománynak fel kell venni a rendszeres munkát a nyelv gazdagítására. Törekvése azonnal kétfelől idéz ellenségeket. A konzervatívokat felháborítják az új kifejezések; a túlzók, akiknek lassanként semmiféle régi szó nem jó, óvatos maradinak tartják. Ő pedig szilárdan áll ortológusok és neológusok között: keresi az összhangot a hagyományul kapott anyanyelv és a szükséges gazdagítás között. A történelem őt igazolta. De kortársai is egyre jobban látták az ő igazát.

A költők és írók, akiket buzdított, felfedezett, népszerűsített, tisztelték benne a költőt is, noha hatására és körülötte sokkalta nagyobb költők emelkedtek fel: Berzsenyi, Kölcsey, Kisfaludy Sándor, Szemere Pál, majd Kisfaludy Károly és vele a romantika, amely Vörösmarty felé mutatott. Kazinczy szinte a gyámja volt mindezeknek. Közben megjelent Csokonai is, de ezzel a talán valamennyinél nagyobb lírikussal sehogyan sem tudott igazán megbarátkozni. Elismerte tehetségét, de nem ismerte fel igazi nagyságát.

Az ő kissé finomkodó finomságának idegen volt Csokonai erőteljessége. Ahogy az előbbi korszakban éppen Bacsányival nem tudott megbarátkozni.

Kétségtelen, hogy a kortársak között Kazinczy költészete finom, de igen halovány; maradandót csak az epigrammákban tudott fogalmazni. De ez a halovány költészet üdvös hatással volt a sokkal erőteljesebb kortársakra. Prózáíróként ennél jelentékenyebb. Útirajzai és önéletrajzi művei, a *Pályám emlékezete* és a hagyatékában talált kitűnő *Fogságom naplója*, Kármán Fannija és a majd megszülető romantikus próza között a legjobb irodalmi színvonalat jelentik.

Igazi jelentősége azonban kultúraszervező, irodalomteremtő létében van, abban a kultúrpolitikai magatartásban, amellyel a felvilágosodás szellemét továbbvitte és vezérként képviselte a következő század első harmadában. 1831-ben, élete hetvenkettedik évében halt meg. Halálakor már javában tartott a reformkor, az irodalomban Vörösmarty, a kritikában Bajza volt a vezéralak, és diadalmasan hirdetett új világot a romantika. Ennek a magyar romantikának az a magyar felvilágosodás volt az eszmei gyökere, amelyet Kazinczy képviselt az elsötétüléstől az új fény derengéséig.

